

RAPPORT

VEILIGHEID

OP WIND- EN
WATERMOLENS

DE HOLLANDSCHE MOLEN
Vereniging tot behoud van molens in Nederland

5. ADVIEZEN T.B.V. HET VERHOGEN VAN DE VEILIGHEID
[geldend voor alle typen molens] **)

A. Veiligheid in en om de molen (Algemeen)

Ook al is een molen niet in bedrijf, toch kan deze als zodanig enige gevaren voor de molenaar en bezoekers opleveren.

Men moet er rekening mede houden dat over het algemeen de molens oude tot zeer oude bouwwerken zijn. Gelukkig verkeren wij in ons land in de positie dat de molens in een redelijk goede staat van onderhoud verkeren.

Maar juist uit die positie kan een gevaarlijke situatie ontstaan, door hier teveel op te vertrouwen.

Kleine oorzaken hebben veelal grote gevolgen: zo is een nostalgisch uitziende trap met diep uitgesleten treden een deel van de molen waaraan uit veiligheidsoogpunt wel degelijk de nodige aandacht besteed dient te worden.

Ditzelfde geldt voor de vloeren (inclusief de balken daaronder), maar ook voor de diverse vloerdoorvoeren, zoals spilgaten enz.

De toegangsdeuren aan de gevluchtzijde tot de molen of naar de stelling moeten gesloten zijn en afdoende vergrendeld kunnen worden. Uiterst belangrijk is voor de stellingmolens dat het balie- of stellinghek in een goede conditie is. Ga er echter niet op zitten: door een schrikreactie slaat men er dan gemakkelijk overheen!

De aandacht wordt er ook op gevestigd dat bij het rietdekken van molens meer en meer de zgn. spreilaag achterwege wordt gelaten. Het meest brandgevaarlijke deel van het riet (nl. de pluim) steekt dan vaak aan de binnenzijde uit het rietdek!

Tenslotte wijzen wij erop dat ook de bliksemafleiderinstallatie in orde moet zijn en minstens eenmaal in de twee jaar gecontroleerd dient te worden (gebeurt gratis door het Gilde van Vrijwillige Molenaars).

De volgende bladzijden geven de punten die regelmatig en grondig gecontroleerd moeten worden.

- een goed onderhouden molen is een eerste stap naar veilig werken

**): Zie de hoofdstukken 6 e.v. voor specifieke molentypen.

CONTROLE- en ADVIESLIJST t.a.v. de onderhoudstoestand**1.0 Het staandewerk**

- 1.1 De romp
- a Controleer de conditie van het metselwerk
 - b Indien houtgedekt: controleer de conditie van het dekhout en de vernageling
 - c Bij het opnieuw rietdekken moet een zgn. spreilaag onder het eigenlijke rietdek worden aangebracht
 - d Bij dergelijke molens: controleer de conditie van de binding
- 1.2 De vloeren
- Controleer op hun conditie:
- a de draag- of bintbalken en de opleggingen
 - b de vloerbalken, vloerdelen en vloerluiken
 - c de trapgaten en spildoorvoeren
 - d de houten invaartvloeren
 - e de bordessen
- 1.3 De opgangen
- Controleer de toestand van de:
- a trapbomen, -trede, leuning en traptouwen
 - b trapleerbomen en -sporten
 - c opstelling en borging van trappen en trapleren
- 1.4 Afscherming vloerdoorvoeren
- Controleer de conditie en uitvoering van:
- a de hekken rond trapgaten en luiluiken
 - b " " van bordessen en galerijen
 - c de spilhekken
- 1.5 De toegangen
- Controleer de toestand van:
- a de invaart- en molendeuren
 - b de stelling-, galerij- en beltdeuren
 - c het hang- en sluitwerk
 - d de vergrendelings mogelijkheden
- 1.6 Stelling of galerij
- Controleer op hun conditie:
- a de stellingschoren en hun ondersteuning
 - b de sluitingsbalken " " "
 - c de stellingliggers of galerij balken
 - d de stelling- of galerijdelen
 - e het luiluik in de galerij
 - f de balie-of galerijhekken
- 1.7 Het molenerf
- a Hoe is de conditie van het werkvlak
 - b Waarmede is de afzetting van het werkvlak uitgevoerd en is deze doelmatig

2.0 De bliksemafleidersinstallatie

- 2.1 Algemeen
- a Is de installatie aangelegd door een erkende installateur en aangesloten volgens de normen (NEN 1014)
 - b Wordt de installatie tenminste iedere 2 jaar gecontroleerd
 - c Zorg dat in de installatie alle grote metalen onderdelen zijn opgenomen
 - d Let erop dat de bliksemafleidersinstallatie bij onweer tijdig wordt aangesloten
- 2.2 Aardelektroden
- a Hoe is de conditie en uitvoering van de koppeling met de ringleiding
 - b Zijn de aardelektroden en de verbindingen daarmee vervaardigd van koper (8 mm Ø of 50 mm²)
- 2.3 Aardingsleidingen
- a Zijn de ringleidingen en de afgaande leidingen deugdelijk bevestigd
 - b Let op eventuele beschadigingen; de leidingen mogen ter plaatse van klemverbindingen niet geoxydeerd zijn
 - c Bij een molen met houten onderbouw moet er voldoende afstand zijn (min. 4 cm) tussen leiding en houten wand
 - d De onderste 2 meter van de afgaande leiding moet door een pijp worden beschermd
- 2.4 Roedekabels
- a Zijn op de molen twee roedekabels aanwezig (in verband met het overhek, in de rouw of in de vreugd zetten)
 - b Zijn deze kabels van voldoende lengte en dikte (min. 5m resp. 50 mm²)
 - c T.b.v. de flexibele roedekabels moeten tenminste 4 vaste aansluitpunten aanwezig zijn
 - d Let erop dat de kabels ter weerszijden zijn uitgerust met goede aardingsklemmen
 - e De kabels mogen geen lussen of scherpe bochten bevatten
- 2.5 Het wiekenkruis
- a Elk roedeeind moet een aansluitmogelijkheid voor de roedekabels hebben
 - b Controleer de brugverbinding tussen de binnen- en buitenroede
 - c Indien er houten roeden zijn toegepast, zijn deze dan voorzien van doorlopende afleiderstrippen (12 x 2 mm), die ook onderling zijn doorverbonden

B. Veilig werken in de molen

Een molen is weliswaar een monument, maar in de eerste plaats een werktuig uit het verleden. Deze functie als werktuig houdt in dat onderhoud veel frequenter uitgevoerd dient te worden dan bijv. bij een monumentaal gebouw.

De hiervoor regelmatig op en om de molen noodzakelijke werkzaamheden kunnen nogal variëren en omvatten zowel de steeds weerkerende zaken (behorende bij een werkende molen), als die nodig voor instandhouding van de molen als zodanig.

Men dient rekening te houden met de veiligheid voor zichzelf en voor anderen, maar ook met die van de molen.

Het voorkómen van ongevallen en het veilig werken is in de eerste plaats een mentaliteitskwestie: is men nl. niet bereid om met inachtneming van enkele voorzorgen t.a.v. de veiligheid te werken, dan zullen vroeg of laat de gevolgen daarvan zich voordoen.

Het te gebruiken gereedschap moet natuurlijk in goede staat zijn; voor werkzaamheden op hoger gelegen plaatsen is veilig klimmaterieel noodzakelijk.

Een vereiste is ook dat tenminste een kleine Eerste Hulp verbandtrommel op de molen aanwezig is.

Daarnaast kan het van levensbelang zijn dat men op de hoogte is van de snelste manier om geneeskundige hulp of brandweer te alarmeren. (Een goede hulp hierbij is om het binnenkort landelijk geldende alarmnummer 0611 op een opvallende plaats aan te geven; zorg dan bij de melding van een ongeval de juiste lokatie op te geven!)

Het bedienen van de molen en van de zich daarin bevindende werktuigen mag alleen geschieden door de daartoe aangewezen personen, want alleen zij zijn op de hoogte van de speciale eisen die voor de betreffende molen gelden. Wat de molenaar en zijn assistenten zelf betreft, deze moeten de grootst mogelijke voorzichtigheid betrachten bij diverse werkzaamheden en in het bijzonder bij het smeren van draaiende assen en/of werktuigen.

Tenslotte, het lijkt zo vanzelfsprekend, maar roken en open vuur zijn twee zaken die in een molen niet mogen voorkomen! Is voor enkele werkzaamheden open vuur absoluut niet te vermijden, dan moet er na afloop of bij het verlaten van de molen een brandronde gelopen worden.

Een volledig overzicht van de te nemen maatregelen is in de hierachter volgende lijsten opgenomen.

- Pas op voor bedrijfsblindheid: denk niet te "simpel" over de veiligheid
- Geen loshangende kleren dragen
- Brandgevaar is zeker niet te verwaarlozen

CONTROLE- en ADVIESLIJSTEN t.a.v. het werken in de molen**1.0 Algemene punten van veiligheid**

- 1.1 Punten van algemeen belang**
- a Alle werkzaamheden op de molen moeten onder bevoegde leiding geschieden
 - b Onveilige situaties en gevallen van onveilig handelen moeten direct aan de verantwoordelijke eerste molenaar worden gemeld
 - c Is er EHBO-materiaal op de molen aanwezig en in overeenstemming met de aard van de molen
 - d Weten de op de molen aanwezige molenaars waar het EHBO-materiaal zich bevindt
 - e Bent U op de hoogte van de mogelijkheden van alarmering (vooral van belang voor alleen werkenden)
 - f Is er voldoende verlichting om veilig te werken
 - g Bevindt er zich geen rommel of gereedschap op de vloer
 - h Zorg dat de trappen, loop- en transportwegen vrij zijn van obstakels
 - i Is voldoende ventilatie aanwezig, vooral als stofverwekkende bewerkingen plaatsvinden
 - j Worden de werktuigen en machines doelmatig gebruikt en goed schoon gehouden
 - k Wordt (brandbaar) afvalmateriaal steeds verwijderd
 - l Roken en gebruik van open vuur is verboden!
Is dit met duidelijke borden aangegeven
- 1.2 Werkzaamheden**
- a Alle werkzaamheden op een veilige en verantwoorde wijze uitvoeren!
 - b Werk bij werkzaamheden met verhoogd risico met een tweede man die zonodig kan ingrijpen
 - c Worden bij brandgevaarlijke werkzaamheden afdoende brandpreventieve maatregelen getroffen (zie 1.5)
 - d Wordt bij elektrisch lassen hinder door het vlambooglicht voorkomen door afdoende afscherming
 - e Worden bussen verf, teer en verdunningsmiddelen na gebruik gesloten
 - f Zorg dat blikken met verdunningsmiddel t.b.v. het bewaren van gebruikte kwasten zodanig worden weggezet dat omvallen wordt voorkomen
- 1.3 De molenaars**
- a Is de verantwoordelijke (eerste) molenaar op de hoogte van de procedures enz. betreffende bedrijfsveiligheid
 - b Zijn de molenaars op de hoogte van de voor de bedrijfsveiligheid getroffen maatregelen
 - c Worden de machines en werktuigen alleen door bevoegde molenaars bediend; deze moeten bekend zijn met de apparatuur en de gevaren die het werken met de molen en apparatuur met zich brengt
 - d Vooral geen gevaarlijke kleding dragen, zoals loshangende stropdassen, shawls, wijde mouwen of andere loshangende kledingstukken!

1.4 De elektrische installatie

- a Voldoet de elektrische installatie aan de eisen gesteld in de daarvoor geldende normen
- b Zijn de schakelaars, ook die van de machines, goed en snel bereikbaar vanaf de werkplek
- c Wordt bij werkzaamheden aan de elektrische installatie de hoofdschakelaar of groep uitgeschakeld
- d Gebruik smeltzekeringen van de juiste waarde
- e Zijn alle verplaatsbare kabels en/of snoeren onbeschadigd en voorzien van de juiste stekers

1.5 Brandpreventie

- a Zijn de molenaars op de hoogte van de alarmnummers
- b Is het rookverbod duidelijk in de molen aangegeven
- c Zijn er voldoende blusmiddelen aanwezig (in principe op elke zolder een blusser) en zijn deze van de juiste soort en in goede staat (1x per jaar laten controleren!)
- d Zorg dat de blusmiddelen snel en gemakkelijk te bereiken zijn
- e Zijn de molenaars op de hoogte van de werking en het gebruik van de aanwezige blusmiddelen
- f Zijn er bij de ingang doofbakken t.b.v. het doven van rookwaren aanwezig
- g Denk eraan dat diverse soorten verwarmingstoestellen brandgevaar met zich brengen
- h Worden bij brandrisico-verhogende werkzaamheden, zoals lassen, slijpen, verf afbranden, kammenwassen, enz. afdoende brandpreventieve maatregelen getroffen
- i Zijn bij dergelijke werkzaamheden het licht-ontvlambare materiaal en de constructiedelen van de molen voldoende afgeschermd (b.v. de binnenzijde van het rietdek)
- j Laat een in werking zijnde brander niet onbeheerd
- k Na afloop van brandrisico-verhogende werkzaamheden moet een zgn. brandronde gehouden worden
- l Is er al eens overleg met, of een oefening geweest van de brandweer op de molen.
Vooral voorlichting over het blussen van de molen en hoe snel ter plaatse te zijn, is een zeer nuttige zaak.
Dit laatste geldt ook voor geneeskundige hulp en ambulance!

C. Veiligheid in de kap

Indien de molen in bedrijf is, dient de kapzolder in principe alleen nog toegankelijk te zijn voor de molenaar en/of zijn knechten. Als men zich in de kap begeeft voor controlewerkzaamheden bij een draaiende molen, breng dan de overige aanwezigen hiervan op de hoogte. Het grootste gevaar leveren natuurlijk de roterende delen op, zoals de bovenas met bovenwiel en de koningsspil met rondsel of bonkelaar. Toch moet men ook niet de gevaren onderschatten die de statische delen opleveren die zich in de kap bevinden.

De belangrijkste veiligheidsvoorzieningen zijn als volgt samen te vatten:

Verricht geen werkzaamheden in de kap bij een in bedrijf zijnde molen. Een uitzondering is het smeren van de bovenaslageringen, mits de kap, qua voorzieningen en ruimte, zich daarvoor leent. Passeer de draaiende delen altijd aan de linkerzijde (niet aan de vangbalkzijde).

Ook controle van de werking van de vang, kan slechts bij een draaiende molen plaatsvinden (dus niet de werkzaamheden eraan!).

Blokkeer bij alle in de kap uit te voeren werkzaamheden altijd de vang, zodat onbevoegden (of personen die niet op de hoogte zijn van de situatie bovenin de molen) deze niet kunnen lichten.

Dit geldt in het bijzonder als men voor die werkzaamheden de stormluiken dient uit te nemen en men zich buiten de kap begeeft voor werk op of aan het wiekenkruis.

Een afdoende bescherming rond de bonkelaar of schijffloop mag zeker niet ontbreken; ook die langs de bovenas als deze bij draaiende molen wordt gesmeerd.

Uitstekende onderdelen aan draaiende delen moeten zo geplaatst worden dat zij het minste gevaar opleveren resp. worden afgeschermd; alle onnodige uitsteeksel s moeten verwijderd worden.

De toegang tot de kap moet afsluitbaar zijn met een luik met daarbij tevens een bordje waarop duidelijk staat aangegeven dat deze ruimte alleen toegankelijk is voor daartoe bevoegde personen.

Voor een uitgebreide inspectielijst verwijzen we naar de hierna volgende bladzijden.

- Niet werken in de kap van een in bedrijf zijnde molen - Letten op (roterende) uitstekende delen

CONTROLE- en ADVIESLIJSTEN t.a.v. de veiligheid in de kap**1.0 Staandewerk van de kap****1.1 Het voorkeuvelens**

- a Hoe is de vergrendeling (met touw of wervels) van de stormluiken
- b Is er een afscherming van de as indien de molen draaiende wordt gesmeerd
- c Hoe is de algehele conditie van de smeersolderluiken of planken
- d Hoe is de conditie van de hanetree, van de bevestiging van de trapboom en van de sporten

1.2 Het achterkeuvelens

- a Hoe is de vergrendeling van de achterluiken
- b Is er een afscherming van de as indien de molen draaiende gesmeerd wordt
- c Hoe is de algehele conditie van de smeersolderluiken of planken
- d Hoe is de conditie van de hanetree, van de bevestiging van de trapboom en van de sporten

1.3 De roosterluiken

- a Hoe is de algehele conditie
- b Zijn de borglatjes en wervels van de roosterluiken in orde
- c Is de dikte van het gebruikte hout van de luiken en klampen voldoende

1.4 Overige afsluitingen

- a Hoe zijn de vergrendelingen
- b Is het teerdeel betrouwbaar
- c Hoe is de vergrendeling van het teerdeel, indien deze in gebruik is
- d Hoe is de vergrendeling van de spruitluiken

1.5 De kapzolder

- a Hoe is de algehele conditie
- b Hoe is de conditie van de vloerdelen
- c Is er een kapzolderluik (min. dikte van het hout gelijk aan de vloer)
- d Hoe is de conditie van de spildoorvoerluiken

1.6 Diversen

- a Controleer de plaatsing van de kuipbouten i.v.m de scheren
- b Hoe is de borging van de poortstokken en de knevel

2.0 Gaandewerk van de kap

2.1 De bovenas

- a Zijn de stropen om de as met de draairichting mee aangebracht
- b Is de plaatsing van het bovenwiel op de vulstukken deugdelijk

2.2 De wielen en spil

- a Hoe is de algehele conditie
- b Is de plaatsing van de scheerbouten, in het bijzonder van de scheren, veilig uitgevoerd
- c Is de borging van de kammen, en vooral de plaatsing van de kamnagels, correct uitgevoerd
- d Is er een afscherming aan de achterzijde van het bovenwiel (windpeluwzijde)
- e Is er een afscherming rond de bonkelaar of het rondsel aangebracht
- f Hoe is de plaatsing van de spilstropen i.v.m. de draairichting
- g Steken de wiel- en lunsbouten onder de bonkelaar of het rondsel uit. Let hierop als er loop- of kruipruimte onder is
- h Hoe is de bevestiging en borging van de hoepijzers rond de schijven of wielen

2.3 De vang

- a Hoe is de algehele conditie
- b Controleer de conditie van de koebouten en de verankering in het voeghout
- c Controleer de conditie van de maanijzers, de koppelpennen en lunsen
- d Hoe is de plaatsing van de lunsen in de pennen
- e Controleer de vorkstutten en/of kettinkjes
- f Hoe is de conditie van de ophanging van de vangbalk in de ezel
- g Is de bevestiging van de klinkpen in de vangbalk in orde
- h Hoe is de bevestiging van het sabelijzer in de vangbalk en het sabelstuk van de vang
- i Is de ophanging van de klink of haak in orde
- j Is de ophanging van de wipstok aan de achterkeuvelensbalk in goede conditie
- k Hoe is de oplegging van de vangbalk tijdens het in bedrijf zijn v. de molen (duim of klamp)
- l Is de ophanging van het palgewicht en de conditie van het touw goed
- m Is de vangtrommellagering in goede toestand
- n Controleer de conditie van de binnenvangketting en de bevestigingen op de wipstok en vangbalk

3.0 Werkzaamheden in de kap

- 3.1 Het betreden van de kap
- a Wees voorzichtig t.a.v. de stand van de kap. Dit i.v.m de hanetreden of vangbalk, in het bijzonder de klink of haak.
 - b Houd de vloer schoon en vrij van obstakels
- 3.2 Smeerwerkzaamheden
- a Pas op bij alle smerwerkzaamheden (o.m. van de bovenaslageringen, van het kruitwerk, van het taplager van de spil, van de eventuele zwichtstang)
- 3.3 Het afstellen van de vang
- a Wordt het wiekenkruis vastgelegd bij het afstellen van de vangstukken, van de vangbalk en van de binnenvangketting
- 3.4 Kammen wassen
- a Het wassen m.b.v. open vuur moet in verband met brandgevaar worden vermeden
 - b Het wassen m.b.v. een industrieföhn wordt sterk aanbevolen
- 3.5 De stormluiken
- a Borg het luik bij het uitnemen en weer inbrengen, met behulp van het luiktouw tegen wegschieten
 - b Blijf weg uit de opening bij het doorzetten van het wiekenkruis of het proefdraaien met geopende luiken
- 3.6 Achterkeuvelens
- a Betracht de nodige voorzichtigheid bij het uitnemen en weer inbrengen van de luiken
 - b Dit geldt tevens voor de handelingen te verrichten bij het vlaghijsen
- 3.7 De roosterluiken
- a Handel rustig en bedachtzaam bij het uitnemen en weer dichtleggen
 - b Waarschuw de aanwezigen op de molen bij werkzaamheden met geopende roosterluiken
- 3.8 Teerluik en deel
- a Het gebruik en werken met een teerdeel dient met de grootst mogelijke voorzichtigheid te gebeuren en zeker niet zonder veiligheidsriem
- 3.9 Het kruitwerk
- a Maak duidelijke afspraken voor men aanvangt met het smeren van het kruitwerk
 - b Let erop bij het reinigen van de kruitvloer, dat men de molen tijdens deze werkzaamheden niet verkruit
 - c Ditzelfde geldt voor het vervangen v. de kruitrollen
- 3.10 Diverse werkzaamheden
- a Wees bedachtzaam voor hoofd en andere lichaamsdelen bij het reinigen van de kapvloer

D. Veiligheid bij (het werken in en met) het gevlucht

Het rondgaande wiekenkruis of gevlucht maakt op bezoekers meestal de grootste indruk; ditzelfde geldt ook voor een waterrad.

Vreemd genoeg is men ontzag of zelfs angst na korte tijd kwijt of beseft het gevaar niet meer. Men is dan zelfs geneigd om zo dicht mogelijk het gevaar te benaderen en ouders verslappen in hun waakzaamheid over hun kinderen.

De veronachtzaming van dit gevaar is geenszins een zaak van bezoekers alleen. Ook bij molenaars dient het regelmatig onder de aandacht gebracht te worden en zeker tijdens de opleidingsperiode.

Tijdens het draaien of malen met de molen moet er op toegezien worden dat slechts een deur ontgrendeld is, d.w.z. de deur die zover mogelijk verwijderd is van het afgeschermd deel van het molenerf of de stelling waar het wiekenkruis rond gaat.

Deze afscherming van het draaivlak van het wiekenkruis dient zo duidelijk en functioneel mogelijk te zijn (bijv. afwisselend rood en wit plastic ketting, eventueel nog voorzien van rode vlaggen van 40 x 30 cm).

Als een molenaar zich onder bepaalde omstandigheden binnen dit afgeschermd deel begeeft, moet hij er goed van doordrongen zijn waar hij zich bevindt en wat daarvan het gevaar is.

In principe is ook voor hem het draaivlak een verboden gebied.

Uit hoofde van zijn functie moet de molenaar vaak werkzaamheden verrichten bij en in het wiekenkruis; het is het praktijkdeel waarin de molenaars en ook de leerlingen al snel ervaring krijgen.

Toch zijn er enkele handelingen, die een verhoogd risico met zich mede brengen. Als men zich hiervan bewust is, is al veel gewonnen.

Bijvoorbeeld bij het zeilen voordragen: hang daarbij onder geen voorwaarde het zeil met samengeknopte touwen om de nek!

Bij een val uit het wiekenkruis slaat men snel over de kop (als gevolg van het steeds afremmen van de val door de hekstokken) en heeft zich dan helemaal niet meer onder controle.

Bij een stellingmolen kan men bovendien nog over het baliehek heen slaan.

Gebruik dus, behalve bij het zeilen voorleggen, zoveel mogelijk een veiligheidsriem. Borg tevens de vang tijdens werkzaamheden aan het wiekenkruis.

Verder willen wij er nog op wijzen dat een wegvliegend wind- of steekbord geen zeldzaamheid is. Vaak is dit het gevolg van een defecte vergrendeling: besteed hieraan, en aan de eventueel aanwezige regelborden, van tijd tot tijd de nodige aandacht.

Ter beveiliging van de molen zelf moeten de bevestigingen voor de roede-kettingen goed in orde zijn.

Ook waarschuwen wij nog tegen het toestemming geven om de molen weer te laten draaien, zonder dat er visueel contact is. Zo is bijv. een signaal geven door stampen op de stellingdelen, waterloopdekken e.d. ten sterkste af te raden.

Struikelen of het vallen van iets kan voor diegene die bij de vang staat uitgelegd worden als het bedoelde signaal. Beter is het de persoon die in het wiekenkruis heeft gewerkt ook de vang te laten lichten.

Houd in ieder geval de volgende regels aan t.a.v. het werken in het wiekenkruis:

1. Het hekwerk van de wieken dient in een goede conditie te verkeren.
2. Bij werkzaamheden is er altijd een hand voor de molen en de andere voor de molenaar. Dienen er werkzaamheden uitgevoerd te worden, waarbij met twee handen gewerkt moet worden, dan moet men of een veiligheidsriem gebruiken of zich schrap zetten tussen twee heklatten.

Voor de uitgebreide controlelijsten, voor wat betreft het werken aan en in het gevlucht, verwijzen we naar de volgende bladzijden.

- Een klap van de molen kan heel hard aankomen !
- Een val uit het wiekenkruis wordt wat minder "naar" door een veiligheidsriem

CONTROLE- en ADVIESLIJSTEN t.a.v. het gevlucht**1.0 De onderhoudstoestand**

- 1.1 De roede
- a Hoe is de algehele conditie
 - b Controleer de conditie van de bevestiging in de askop, vooral de wiggen en spitijzers
 - c Hoe is de conditie van de keerklossen en de bouten
 - d Zijn de bevestigingen t.b.v. roedekettingen veilig
- 1.2 De ophekking
- a Hoe is de algehele conditie
 - b Zijn de heklatten en de borging met de wiggen betrouwbaar
 - c Hoe is de conditie van de zoomlatten en de bevestiging op de heklatten
- 1.3 De windborden
- a Hoe is de algehele conditie
Controleer de volgende delen:
 - b de windborden en de borging
 - c het bordschroot en de voorzoom
 - d de steekbordvergrendeling
 - e de kluften of de spoorhouten
 - f de zeilklampen
- 1.4 Zeilen of kleppen
- a Hoe is de algehele conditie
 - b Zijn de bevestigingen van de zeilen in goede staat
 - c Is de gehele zelfzwichtinginstallatie in orde
 - d Zijn de regelborden of remkleppen in goede staat
 - e Zijn de draaipunten en de ophanging van de kleppen betrouwbaar
 - f Is de gangbaarheid van het regelmechanisme goed
- 1.5 Diversen
- a Zijn de roedekettingen en de bevestigingen ervan in goede staat
 - b Denk aan de bliksemafleiderinstallatie

2.0 Werkzaamheden in en aan het gevlucht

- 2.1 De zeilen
- a Werk bij het voordragen van nieuwe of gerepareerde zeilen op een veilige wijze
 - b Bij het voordragen of afnemen van de zeilen moet de molen op de wind staan; deze werkzaamheden niet uitvoeren bij windkracht groter dan 3 Beaufort
- 2.2 Het werken met de zeilen
- a Let op de gevaren bij het wegtrekken van de zeilen bij harde tot stormachtige wind. Ook bij noodsituaties waarbij de wind sterk geruimd of gekrompen is
- 2.3 Reparaties
- a Gebruik bij dergelijke werkzaamheden een veiligheidsriem; event. een zodanige opstelling in het hekwerk dat kans op vallen zo klein mogelijk is
 - b Indien men vanuit het hekwerk m.b.v. steekjuffers een steiger bouwt om werkzaamheden te verrichten, overtuig U er dan van dat zowel de hekstokken als de rietlatten in goede conditie zijn
 - c Is men ervan op de hoogte dat een steekjuffersteiger slechts gebruikt mag worden door één persoon tegelijk
- 2.4 Algemeen
- a Controleer alvorens aan te vangen met werkzaamheden in het wiekenkruis, dat de vang niet gelicht kan worden. Blokkeren van de vang is zonder meer een vereiste
 - b Houd de regel aan dat diegene die het werk in het wiekenkruis heeft verricht, ook het wiekenkruis weer vrij maakt voor het doorzetten of malen
 - c Het lichten van de vang na werkzaamheden door anderen, mag alleen gebeuren als het sein hiervoor wordt gegeven door een zichtbaar signaal. Stampen op de stelling-, waterloopdekken of derg. is sterk af te raden

E. Veiligheid bij het verkruien van de molen

Al gaat het verkruien van een molen nu niet gepaard met zulke grote snelheden, er komen toch behoorlijke en niet te onderschatten krachten bij te pas.

Deze krachten opgewekt m.b.v. het kruirad of de kruilier werken in op de gehele staartconstructie en diverse overige delen. Deze moeten daarom allen in een uitstekende staat verkeren, vooral de bevestiging van de schoren op de staartbalk en de korte- en langespruitbalk. Speciale aandacht verdienen hierbij ook zowel de kruiketting of draad als het kruitwiel en de lier.

Het toepassen van een staaldraad bij een grondzeiler (waarbij de draad voortdurend op de grond ligt zodat deze nat of althans vochtig kan worden) raden wij ten stelligste af. De draad zal in korte tijd van binnenuit in conditie sterk achteruit gaan en op een ongelegen ogenblik knappen (als de kracht erop uitgeoefend het grootst is). Hetzelfde geldt voor een staaldraad als verbinding tussen de vangstok en het vangtouw. Dit is op zich niet zo gevaarlijk voor de molenaar, maar des te meer voor de molen. Een afbrekende vangdraad kan tijdens het uit de haak wippen van de vang grote schade geven.

Een eveneens niet te verwaarlozen onderdeel, al is het in omvang relatief maar gering, is het zgn. spaakkettinkje. Controle van de conditie en de bevestiging van het vaste eind is echt geen overbodige luxe.

Maar dit alles staat of valt met de conditie van de kruipalen of stellingliggers. Vooral de kruipalen zien er vaak goed uit, maar graaft men de grond rond de palen weg, dan blijkt soms de uiterst slechte toestand. De enige remedie is ze goed te impregneren en regelmatig te controleren. Het is niet alleen veiliger, maar spaart ook nog hoge kosten.

Voor een volledig overzicht van de punten van veiligheid verwijzen wij naar de volgende bladzijden.

- Al is de slordige molenaar nog zo snel,
een ongeluk achterhaalt hem wel

CONTROLE- en ADVIESLIJST t.a.v. het verkruien

- 1 De staartbalk
 - a Hoe is de algehele conditie
 - b Is de bevestiging op de kortespruitbalk goed
 - c Hoe zijn de bevestigingen van de schoren

- 2 De schoren
 - a Hoe is de algehele conditie
 - b Zijn de bevestigingen op de korte- en lange-spruitbalken goed en betrouwbaar
 - c Geldt dit ook voor bevestiging op de staartbalk
 - d Zijn de bevestigingen van de hangijzers boven en onder in goede staat

- 3 Krui-rad, wiel e.d.
 - a Hoe is de algehele conditie
 - b Is de munnik betrouwbaar, vooral t.a.v. de kop
 - c In welke staat verkeren de bevestigingen van de spaken in de munnikkop
 - d Hoe is de conditie van de spaken en loopklossen
 - e Is de bevestiging van de hoepijzers betrouwbaar
 - f Hoe is de conditie van de kruiketting of draad
 - g Let op een betrouwbare bevestiging van de kruiketting op de munnik
 - h Hoe is de conditie van de bezetketting
 - i Is de bevestigingsmogelijkheid voor de bezetketting op de staart betrouwbaar
 - j Is de conditie van het spaakkettinkje en de bevestiging op de staart of elders in orde
 - k Is de krui-radborging anders dan met een kettinkje; is deze dan ook betrouwbaar
 - l Hoe is de conditie van de stellinghaken of kruipaalringen

- 4 Kruiwerk,lier
 - a Hoe is de algehele conditie
Controleer de conditie van de:
 - b lagering van de assen
 - c tandwielen
 - d teruglooppal
 - e kruiketting of kruidraad
 - f bezetketting

- 5 De kruipalen
 - a Hoe is de algehele conditie, zowel boven als onder het maaiveld
 - b De inkepingen in de kruipalen zodanig aan laten brengen dat de kettingen er nooit af kunnen schieten

F. Molens in gebruik als woning

Werden vroeger molens veelal bewoond door de molenaar zelf of door de meesterknecht en was het een dienstwoning, nu is het in vele gevallen een weekendhuis. In de eerstgenoemde situatie waren de bewoners vertrouwd met de molen en zijn gevaren, nu kan dit niet meer zo stellig gezegd worden. Maar in beide gevallen dient men waakzaam te zijn om niet te wennen aan de risico's.

Niets is zo gevaarlijk als het blind worden voor, of het bagatelliseren van deze gevaren; hoe vaak zal men niet stellen 'het kan nog wel even'. Doch ook bij het op normale wijze bewonen, n.l. 'zoals een goed huisvader betaamt', kunnen voor bewoners en de molen noodlottige gevolgen ontstaan. Als eigenaar, maar ook als bewoner dient men hier van doordrongen te zijn en ernaar te handelen.

Zo is het een normale eis dat de installaties en apparatuur alle voldoen aan de geldende voorschriften. Een elektrische installatie zonder aardlekschakelaar mag eigenlijk niet meer voorkomen.

De opslag van brandstoffen, zoals flessengas en stookolie, moet met de nodige zorg gebeuren. Opslag binnen de molen is uiteraard niet te tolereren.

De stookinstallaties zelf moeten regelmatig gecontroleerd worden, en zeker aan het begin van het stookseizoen. Dit geldt natuurlijk ook voor de afvoer van de rookgassen: het is zelfs een voorschrift dat deze afvoerkanalen eenmaal per jaar geveegd moeten worden. Ook moet de uitmonding van die kanalen voorzien zijn van een goed werkende vonkenvanger.

Het is bovendien zeer wenselijk om de nodige brandpreventieve maatregelen te nemen. Het verdient aanbeveling op iedere zolder een brandblusser te plaatsen. Een slanghaspel blijvend aangesloten op de waterleiding is een goed blusmiddel. De genoemde blusmiddelen moeten eenmaal per jaar gecontroleerd worden. Overigens zal de plaatselijke brandweer zeker bereid zijn om advies te geven.

Wat het malen met de molen betreft: dit kan gebeuren door de bewoner zelf of door een molenaar die niet tot het gezin behoort. In beide gevallen moeten bindende afspraken gemaakt worden, met de bewoners, over de wijze waarop de vereiste veiligheidsmaatregelen worden genomen.

Voor een overzicht van de punten van veiligheid gelden de volgende bladzijden.

- De loze frase "Hadden we maar"
is al veel te vaak uitgesproken.

CONTROLE- en ADVIESLIJSTEN**1.0 Het bewonen van een molen****1.1. De elektrische
installatie**

- a Is de installatie aangelegd volgens de normen van het plaatselijke energie bedrijf
- b Is de installatie in haar geheel beveiligd met een aardlekschakelaar
- c Voor de aarding van de installatie niet de aardingsleider van de bliksemafleider gebruiken!
- d Bevindt de hoofdschakelaar voor de installatie zich naast of zo dicht mogelijk bij de regelmatig in gebruik zijnde buitendeur
- e Indien zich bij de molen nog opstallen bevinden, zijn deze in de installatie van de molen opgenomen. Zo ja, zijn deze dan van deze installatie d.m.v. een schakelaar te scheiden
- f Is de verbinding tussen deze opstallen en de molen uitgevoerd met een grondkabel van de juiste soort
- g Zijn alle buitenlampen van een waterdicht model
- h Zorg ervoor, in de molen en de opstallen verlengsnoeren van het juiste type en lengte te gebruiken
- i Staan de zwaardere huishoudelijke apparaten zoals wasmachines, boilers, fornuizen, etc. op afzonderlijke groepen

**1.2 Verwarming en
kookgelegenheden**

De verwarmingsinstallatie kan uitgevoerd zijn als olie-, gas-, elektra- of vaste brandstof installatie

- a Voor al deze soorten installaties gelden de volgende gulden-regels:
1 laat ze minimaal eens per jaar controleren
2 zorg voor voldoende ventilatie
In vele gevallen kan, indien de zaak niet in orde is, koolmonoxyde-vorming optreden

Oliestook

- b Hoe is de voorraad brandstof opgeslagen
- c Hoe liggen de olieleidingen binnen de molen en op welke diepte liggen ze buiten
- d Het gebruik van flexibele verbindingstukken tussen aanvoerleidingen en het verbruikende toestel is sterk af te raden

Gasstook

- Het kan zijn een met aardgas of met flessengas gestookte installatie
- e Is deze installatie gekeurd door het energiebedrijf
 - f Indien gas van een energiebedrijf wordt betrokken, waar bevindt zich dan de hoofdafsluiter. Bevindt deze zich zo dicht mogelijk bij de normaal in gebruik zijnde buitendeur
 - g Indien flessengas wordt gebruikt, verdient het aanbeveling de flessen buiten de molen te plaatsen

- h Hoe is de bergplaats van de gasflessen? Een goed geventileerde en afsluitbare uit steen opgetrokken bergplaats verdient sterke aanbeveling. In verband met explosiegevaar dient het dak van de bergplaats licht en zo los mogelijk te zijn. De flessen mogen niet aan direct zonlicht worden blootgesteld.
- i De leidingen van de flessen naar de toestellen moeten in goede staat zijn en afdoende beschermd tegen beschadiging
- j Er moet naast de afsluiters op de flessen ook nog een hoofdafsluiter tussen de verbruikende toestellen en de flessen zijn aangebracht
- k Zijn er tussen de aanvoerleidingen en de toestellen flexibele leidingen toegepast. Zo ja, zijn deze dan GIVEG-goedgekeurd
- l Bevinden de flessen zich toch binnen de molen en daarbij ook nog in dezelfde ruimte als de verbruikende toestellen, dan de lege flessen nimmer vervangen, terwijl er nog toestellen in gebruik zijn. Denk hier ook aan de waakvlammetjes.
- m Voldoen de gasflessen aan de keuringseisen; laat alleen vullen bij erkende stations

Vastebrandstofstook

- n De verbrander moet van een veilig type zijn en de aansluiting op het rookkanaal goed uitgevoerd (Inlichtingen over verbranders bij het Nationaal Brandpreventie Inst. Wegastr 77,2516 AN Den Haag)
- o Realiseer u dat stralingswarmte erg heet kan zijn. Houd dus afstand met lijf en goederen
- p Heeft men een afdoende vonkenvanger bij een ev. aanwezige open haard

1.3 De afvoerkanalen

- a Let erop dat de diverse afvoerkanalen t.b.v. verwarmingstoestellen en keuken goed uitgevoerd zijn
- b Gemetselde schoorstenen dienen van gebakken steen vervaardigd te zijn en min. 8 cm dik. Geprefabriceerde schoorstenen moeten van een TNO goedgekeurde uitvoering zijn. Schoorstenen van keramische elementen dienen te voldoen aan de daarvoor geldende DIN-norm
- c Zijn de afvoerkanalen afdoende geïsoleerd van de houten en rieten molendelen
- d Bevinden de diverse afvoerkanalen zich in goede staat; worden ze wel eens op lekkage gecontroleerd
- e Zijn er voor vastebrandstof-kachels afvoeren gebruikt van plaatijzer, beslist niet van aluminium
- f Worden de afvoerkanalen voor de verbrandingsgassen regelmatig geveegd en de gaskachels goed onderhouden (1x per jaar)
- g Bevinden zich op deze afvoerkanalen op de kapzolder of buiten de molen goed functionerende vonkenvangers (dit i.v.m. het ondervangen van vlieg vuur)

2.0 Het bemalen van een bewoonde molen

2.1 Beveiliging van de bewoners

- a Zijn de bewoners op de hoogte van de gevaren en elementaire veiligheidsregels
- b Bestaat er een afspraak tussen de molenaar en de bewoners over de te nemen veiligheidsmaatregelen tijdens het malen
- c Zijn de buitendeuren afsluitbaar en niet te openen door kinderen
- d Is het draaivlak van het wiekenkruis tijdens het malen voorzien van een duidelijke afzetting, die ook voor kinderen afdoende bescherming biedt
- e Zijn er speciale veiligheidsvoorzieningen getroffen indien op de molen kinderen wonen
- f Zijn deze kinderen voldoende gewezen op de gevaren
- g Bezitten de kinderen, maar ook de overige bewoners een zwemdiploma bij aan water gelegen molens
- h Is de toegang tot de kapzolder zodanig uitgevoerd dat kinderen deze niet kunnen openen
- i Zijn alle overige deuren en luiken waarachter zich bewegende delen bevinden, afsluitbaar

2.2 Brandpreventieve maatregelen en vluchtwegen

- a Is men als bewoner er van doordrongen dat houten en rietgedekte molens een verhoogd risico hebben
- b Is er afdoend en goed toegankelijk blusmateriaal aanwezig (dus geen goederen op of tegen stapelen)
- c Weten de bewoners waar de blusmaterialen zijn en hoe te bedienen
- d Laat de blussers eenmaal per jaar controleren
- e Zijn de aanwezige trappen zodanig geplaatst dat de molen in geval van nood snel verlaten kan worden
- f Is de omtimmering van de trappen uitgevoerd in brandvertragende materialen
- g Zijn er t.b.v. de bewoners op de bovenste verdiepingen vluchtwegen gecreeerd om via de ramen snel de molen te kunnen verlaten.
Een touw van voldoende lengte en sterkte bij minstens één raam per ruimte verdient aanbeveling
- h Is er al eens overleg met, of een oefening geweest van de brandweer op de molen. Vooral voorlichting over het blussen van een molen en hoe snel ter plaatse te zijn, is een zeer nuttige zaak.
Dit laatste geldt ook voor geneeskundige hulp en ambulance!

G. Veiligheid t.a.v. bezoekers

Veelvuldig bezoek op een molen is het gevolg van alle reclame die daarvoor is gemaakt. Wij willen dit ook en aanvaarden het als normaal. Maar zo normaal is dit geenzins, het is typisch iets van de laatste twintig jaren. Vroeger kwam men een molen niet in of bij hoge uitzondering, net zo min als nu een fabriek voor een ieder toegankelijk is.

Nu we er zelf om hebben gevraagd, dienen we ook maatregelen te treffen om het bezoek zo prettig mogelijk te laten verlopen.

Dus niet alleen een goede rondleiding met uitleg, maar zeker ook de nodige maatregelen, t.a.v. de veiligheid voor de bezoekers.

Deze maatregelen kunnen ingrijpend zijn maar ook uiterst simpel, zoals bijv. het wijzen van de bezoeker op het eventueel op de kruiketting aanwezige smeervet.

Speciale aandacht vereisen bezoekers vergezeld van kinderen. Kinderen zijn net kwikzilver en uiterst spontaan in hun handelen. Dit kan bij een molen heel vervelende consequenties hebben.

Een dringend advies is: maak ouders en/of begeleiders hierop attent, bij de aanvang van het bezoek, en vraag of zij meer dan gewone aandacht willen besteden aan hun kinderen.

Een aantal elementaire zaken moet op een voor bezoek opengestelde molen goed geregeld zijn, samen te vatten in de volgende regels:

- regel 1 : Het draaivlak van het gevluht dient afdoende en duidelijk afgeschermd te zijn.
- regel 2 : Draaiende delen die binnen bereik van de bezoekers liggen moeten afgeschermd zijn of stil staan
- regel 3 : Ruimten van beperkte omvang en met daarin gevaar opleverende delen, mogen niet toegankelijk zijn
- regel 4 : Duidelijk moet voor de bezoekers aangegeven zijn dat roken op de molen beslist verboden is.

Het is beter een goede rondleiding te geven in een voor de prins draaiende molen, dan in een malende molen, waarbij 'nerveuze' molenaars met hulpen zowel hun maalwerktuigen moeten controleren als hun bezoekers.

Bezoekers? Ja, gezellig ----
Maar let dan wel even extra op!

CONTROLE- en ADVIESLIJST t.a.v. bezoekers

- 1 Extra veiligheidsmaatregelen
 - a Is de molen gezien de inrichting geschikt om bezoekers te ontvangen of dienen er extra maatregelen getroffen te worden
 - b Zorg dat alle toegangsdeuren, op één na, afgesloten zijn voor naar binnenkomende bezoekers
 - c Zijn zowel op een in bedrijf zijnde, als op een voor de prins malende molen, de diverse stuur-touwen, zoals bijv. voor het luiwerk enz. geborgd tegen onoordeelkundig gebruik door bezoekers
 - d Indien de molen in bedrijf is tijdens het bezoek, zijn dan de bewegende delen die direct gevaar opleveren voor de bezoekers voldoende afgeschermd
 - e Zijn vloeren, trappen en stelling in een dergelijke conditie dat zij geen gevaar opleveren
 - f Zijn diverse zolders voor bezoekers afgesloten en is dit duidelijk aangegeven
 - g Op dagen dat veel bezoekers worden verwacht, moet op elke opengestelde verdieping en op de stelling, een medewerker beschikbaar zijn
 - h Is er op zulke dagen een extra toegang naar de stelling voor het personeel aanwezig (bijv. een ladder), die tevens als vluchtweg kan dienen
 - i Zijn luiken en andere openingen in de vloeren afdoende afgeschermd tegen erin stappen door bezoek
 - j Is het draaivlak van het wiekenkruis goed afgeschermd, zodat leken direct begrijpen dat het betreden van de ruimte erachter, gevaarlijk is
- 2 Individuele bezoekers
 - a Wordt het bezoek ontvangen op een in bedrijf zijnde molen: wie verzorgt dan de rondleiding? Is tussen de molenaar en zijn assistenten afgesproken wie de molen verzorgt en wie rondleidt
 - b In het algemeen is het sterk af te raden om bezoekers op de molen vrij rond te laten lopen
 - c Kinderen jonger dan 10 à 12 jaar in geen geval zonder begeleiding op de molen toelaten!
 - d Zorg dat ouders en/of begeleiders geen kinderen op de schouders nemen. Dit is levensgevaarlijk, hoe goed ook bedoeld. Molens zijn meestal zo gebouwd, dat men nauwelijks overal voldoende ruimte boven het hoofd heeft als men rechtop staat
- 3 Groepsbezoek
 - a Alleen groepen mee in de molen nemen, die qua omvang voor de rondleiders overzichtelijk zijn. (Bijv. 15 personen per rondleider)
 - b Wijs ouders en begeleiders erop dat zij meer dan normale aandacht voor hun kinderen moeten hebben
 - c Krijgen de verantwoordelijke begeleiders vooraf een duidelijke instructie betreffende de regels die gelden voor de te bezoeken molen
 - d Daarbij moeten zij gewezen worden op de gevaren die een bezoek aan de molen met zich mede brengt

e Let erop dat bij groepen minderjarigen, zoals schoolkinderen, voldoende begeleiding aanwezig is. (Volgens de regels van de Onderwijsinspectie tenminste één begeleider per vijf leerlingen)

4 Verzekering

- a Is men als verantwoordelijk molenaar verzekerd tegen de gevolgen van letsel en/of schade, berokkend aan bezoekers
- b Zorg dat er een goede verzekering afgesloten is tegen schade aan de molen toegebracht door handelingen van bezoekers. De eerste molenaar is hiervoor aansprakelijk!

H. Veilige Kleding

Veel ongelukken blijken te zijn ontstaan door veronachtzaming van de eigen veiligheid door roekeloos gedrag, maar ook als gevolg van loshangende kledingstukken.

Een eerste eis is dat men zich zodanig in een molen gedraagt, dat het grijpen van kleding door roterende delen of het haken achter uitsteeksels wordt voorkomen.

Voordat men met werkzaamheden nabij roterende delen van het gaandewerk begint, overdenk dan eerst terdege, waaruit deze werkzaamheden zoal bestaan, pas Uw kleding daarop aan en draag veiligheidsschoeisel, bril of handschoenen. De kleding die we op een molen dragen dient om die redenen zo nauwsluitend mogelijk te zijn en van enigzins gladde stoffen vervaardigd.

Een goed sluitende overall, of een spijkerbroek met bijpassend jasje zijn uitstekende voorbeelden. Draag nooit een stropdas, dat is levensgevaarlijk. Ook heel gevaarlijk kunnen wollen dassen zijn, al zullen we er op de molen niet altijd buiten kunnen; steek hem dan zo diep mogelijk weg tussen de andere kleding. Een goed alternatief is een dikke trui met kraag, maar dan wel onder de reeds genoemde gladde kleding. In de praktijk is nl. gebleken dat gebreide kledingstukken erg gemakkelijk ergens aan vast haken. Op zich is dit al gevaarlijk, maar bovendien is losscheuren nagenoeg niet mogelijk door de zeer sterke structuur van dit soort weefsel.

Ook de handen en voeten verdienen een goede bescherming tegen kou en beschadiging door ruwe en uitstekende delen.

Op molens waar veelvuldig zwaar materiaal verzet of verrold moet worden, is het een vereiste om veiligheidsschoenen te dragen. Wij denken hier allereerst aan de houtzaagmolens, doch ook bijv. bij het open leggen van een koppel stenen op een koren- of pelmolen is het geen overbodige luxe.

Klompen of de z.g. zweedse muilen zijn een veelvuldig gedragen voetbekleding, vooral op grondzeilermolens met veel gras op de molenwerf en belt. Wij willen het dragen niet echt afraden, men moet er echter wel aan gewend zijn; zorg bij werkzaamheden met extra risico's en op grote hoogte voor aangepast schoeisel. Draag ook bij werkzaamheden aan en met molendelen met ruwe oppervlakken en/of scherpe randen de daarvoor bestemde werkhandschoenen.

Vorkomen is beter dan genezen.

Tenslotte nog de zo belangrijke bescherming van de ogen.

Op de molen zijn genoeg werkzaamheden waarbij een veiligheidsbril een onmisbaar attribuut is dat zondermeer daarbij gedragen moet worden.

Daarbij valt te denken aan het billen van stenen, ontroesten van metalen delen, het slijpen van gereedschap enz.

Het is soms lastig maar wel heel erg belangrijk!

- Verhoging van veiligheid begint bij
jezelf, nl. met goede kleding.